

Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право
УДК 349.6

Павлига Анастасія Вадимівна

*аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Павлига Анастасия Вадимовна

*аспирантка кафедры аграрного, земельного и экологического права
Национального университета «Одесская юридическая академия»*

Pavlyha Anastasiia

*PhD Student of the Department of Agrarian, Land and Environmental Law
National University «Odessa Law Academy»*

ORCID: 0000-0002-8186-7110

**ПЕРЕРОБКА БІОМАСИ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА ЕНЕРГІЇ:
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ
ПЕРЕРАБОТКА БИОМАССЫ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ЭНЕРГИИ:
ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ПРОБЛЕМНЫЕ
АСПЕКТЫ
BIOMASS PROCESSING FOR ENERGY PRODUCTION:
LEGISLATIVE AND PROBLEMS**

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню правового регулювання та розкриття окремих правових питань з приводу переробки та використання біомаси як альтернативного джерела енергії.

Наголошується, що умовою гармонійного та стабільного розвитку України та світу, без негативного впливу на навколишнє середовище є використання відновлювальних джерел енергії. Висвітлено, що роль біомаси в русі до цілей сталого розвитку ще досконало не визначена, але є вкрай перспективною. З одного боку, біомаса має значні переваги перед

стандартними джерелами та іншими відновлюваними джерелами енергії. З іншого боку, нестійке виробництво та використання біомаси може негативно вплинути на водні та лісові ресурси, біорізноманіття, клімат, продовольчу безпеку, тому виникає нагальна необхідність у приведенні норм законодавства до реалій практики шляхом внесення відповідних змін до існуючого законодавства, а саме Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію".

Представлено аналіз ефективних властивостей правового регулювання на основі положень Закону України "Про альтернативні джерела енергії" та Закону України "Про альтернативні види палива". Розглянуто положення щодо регулювання переробки біомаси, що встановлені законодавством ЄС та Green Deal.

Зокрема, особлива увага приділяється питанню щодо віднесення біомаси до сільськогосподарської продукції та аграрних відносин, що виникають при переробці біомаси кооперативами та іншими дочірніми підприємствами.

Запропоновано шляхи розвитку відповідних підприємств для найбільш вдалого та ефективного процесу переробки біомаси в Україні.

У статті також пропонується адаптуватися до критеріїв стійкості енергетики та відповідного законодавства та поступово наближувати розвиток використання та переробки біомаси до цих стандартів.

Однак тією ж мірою підкреслюється, що запровадження критеріїв стійкості для біопалива може мати зворотну сторону, що пов'язана зі збільшенням експорту біопалива в Європейському Союзі та його дефіцитом на внутрішньому ринку. З метою підвищення внутрішнього попиту на біопаливо доцільно звернутися до ефективних стимулів, таких як "зелений" тариф для виробників електроенергії.

Ключові слова: біоенергетика, альтернативна енергія, біомаса, сільськогосподарська продукція, Green Deal, аграрні правовідносини, зелений тариф.

Аннотація. Данная статья посвящена исследованию правового регулирования и раскрытия отдельных правовых вопросов по поводу переработки и использования биомассы как альтернативного источника энергии.

Отмечается, что условием гармоничного и стабильного развития Украины и мира, без негативного воздействия на окружающую среду является использование возобновляемых источников энергии. Освещены, что роль биомассы в движении к целям устойчивого развития еще совершенно не определена, но крайне перспективной. С одной стороны, биомасса имеет значительные преимущества перед стандартными источниками и другими возобновляемыми источниками энергии. С другой стороны, неустойчивое производство и использование биомассы может негативно повлиять на водные и лесные ресурсы, биоразнообразие, климат, продовольственную безопасность, поэтому возникает настоятельная необходимость в приведении норм законодательства к реалиям практики путем внесения соответствующих изменений в существующее законодательство, а именно Закон Украины "О сельскохозяйственной кооперации".

Представлен анализ эффективных свойств правового регулирования на основе положений Закона Украины "Об альтернативных источниках энергии" и Закона Украины «Об альтернативных видах топлива». Рассмотрены положения по регулированию переработки биомассы, установленные законодательством ЕС и Green Deal.

В частности, особое внимание уделяется вопросу об отнесении биомассы к сельскохозяйственной продукции и аграрных отношений,

возникающих при переработке биомассы кооперативами и другими дочерними предприятиями.

Предложены пути развития соответствующих предприятий для наиболее удачного и эффективного процесса переработки биомассы в Украине.

В статье также предлагается адаптироваться к критериям устойчивости энергетики и соответствующего законодательства и постепенно приближать развитие использования и переработки биомассы с этими стандартами.

Однако в той же мере подчеркивается, что введение критериев устойчивости для биотоплива может иметь обратную сторону, что связано с увеличением экспорта биотоплива в Европейском Союзе и его дефицитом на внутреннем рынке. С целью повышения внутреннего спроса на биотопливо целесообразно обратиться к эффективным стимулов, таких как "зеленый" тариф для производителей электроэнергии.

Ключевые слова: *биоэнергетика, альтернативная энергия, биомасса, сельскохозяйственная продукция, Green Deal, аграрные правоотношения, зеленый тариф.*

Summary. *This article is devoted to the study of legal regulation and disclosure of certain legal issues regarding the processing and use of biomass as an alternative energy source.*

It is emphasized that the condition for harmonious and stable development of Ukraine and the world, without negative impact on the environment, is the use of renewable energy sources.

It is highlighted that the role of biomass in the movement towards sustainable development goals is not yet perfectly defined, but it is extremely promising. On the one hand, biomass has significant advantages over standard and other renewable energy sources. On the other hand, unsustainable

production and use of biomass can negatively affect water and forest resources, biodiversity, climate, food security, so there is an urgent need to bring legislation into practice by making appropriate changes to existing legislation, namely the Law of Ukraine "On agricultural cooperation" .

An analysis of the effective properties of legal regulation based on the provisions of the Law of Ukraine "On Alternative Energy Sources" and the Law of Ukraine "On Alternative Fuels" is presented. The provisions on the regulation of biomass processing established by the EU legislation and the Green Deal are considered.

In particular, special attention is paid to the issue of classifying biomass as agricultural products and agricultural relations arising from the processing of biomass by cooperatives and other subsidiaries.

Ways of development for the corresponding enterprises for the most successful and effective process of processing of biomass in Ukraine are offered.

The article also proposes to adapt to the criteria of energy sustainability and relevant legislation and gradually bring the development of the use and processing of biomass to these standards.

However, it is equally emphasized that the introduction of sustainability criteria for biofuels may have the downside of increasing biofuel exports to the European Union and its shortage in the internal market. In order to increase domestic demand for biofuels, it is advisable to turn to effective incentives, such as a "green" tariff for electricity producers.

Key words: *bioenergy, alternative energy, biomass, agricultural products, Green Deal, agricultural relations, green tariff.*

Постановка проблеми. Відновлювана енергетика – сектор енергетики, що динамічно розвивається у світі. Енергія, яка сьогодні постачається, включає переважно викопне паливо, яке охоплює близько 80% енергії, яка використовується, але з великим збільшенням енергії, яка

використовується у всьому світі викопні ресурси скорочуються дуже швидко та країни, які залежать виключно від викопних джерел енергії, можуть постраждати. Для України біоенергетика є одним із стратегічних напрямків розвитку сектора поновлюваних джерел енергії, з огляду на високу залежність країни від енергоносіїв, в першу чергу, природного газу, і великий потенціал біомаси, доступної для виробництва енергії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення правових питань використання альтернативних джерел енергії зверталися такі дослідники як: Х. А. Григор'єва [9; 10; 11; 13, с. 144], І. І. Каракаш [6], К. М. Караханян [2], Е. О. Платонова [3; 11], Е. Ю. Рибнікова [1, с. 46], Т. Є. Харитоновна [10], І. Є. Чумаченко [4; 11], Г. І. Шматько [7] та інші.

Однак деякі правові аспекти щодо переробки біомаси були недостатньо висвітлені у попередніх наукових публікаціях. Саме тому існує нагальна потреба у проведенні наукового аналізу у цій сфері.

Постановка завдання та мета. Метою статті є виявлення основних правових рис переробки біомаси для виробництва альтернативної енергії, характеристика законодавчих засад переробки біомаси та визначення правового режиму енергії, що одержується з переробки біомаси.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками набуває великого значення потреба в надійному законодавчому забезпеченні функціонування біоенергетики як на національному, так і на міжнародному рівнях. Опікуючись наслідками високих цін на нафту та природний газ, багато країн реалізують національну політику та законодавство для заохочення виробництва біоенергії як засобу досягнення енергетичної безпеки та самозабезпечення та зменшення залежності від іноземних запасів викопного палива. Біомаса – єдиний відновлюваний енергетичний ресурс, який легко перетворити на задоволення всіх енергетичних секторів: тепло, енергія та рідке паливо для транспорту. Це також єдиний спосіб збереження сонячної енергії у великих кількостях. Виробництво біомаси є частиною природного

екологічного циклу, і майже у всьому світі існує багаторічний досвід великого масштабу виробництва біомаси, а також використання її в енергетичних цілях.

У своїй дисертації Е. Ю. Рибнікова наголошує на тому, що в багатьох країнах вже прийнято нормативно-правові акти, в яких наголошується на необхідності переробки біомаси для належного функціонування світового енергетичного ринку, а також необхідності національного законодавства, яке б забезпечувало регулювання відносин між учасниками ринку переробки біомаси [1, с. 46].

Крім того, регулятивні заходи щодо заохочення біоенергетики натхнені потребою забезпечити розширені можливості для сільськогосподарської торгівлі. Однак політика та законодавство у галузі біоенергетики можуть впливати на цілі охорони навколишнього середовища, викладені в різних міжнародних документах, і це необхідно враховувати. Це ключові питання, пов'язані із зусиллями з регулювання та просуванням біоенергетики.

Зростаючий міжнародний попит на біоенергетику представляє особливий інтерес для країн, що розвиваються, які шукають можливості для економічного зростання та торгівлі. Країни, що розвиваються, мають порівняльну перевагу у виробництві біоенергії через більшу доступність землі, сприятливі кліматичні умови для сільського господарства та нижчі витрати на робочу силу. Однак можуть бути й інші соціально-економічні, екологічні та юридичні наслідки, що впливають на потенціал країн, що розвиваються. Взаємозв'язок між землекористуванням та конкуруючими потребами в енергетичній та продовольчій безпеці є ключовим питанням у дискусії щодо біоенергетики.

У своїх працях такі вчені як: К. М. Караханян [2], Є. О. Платонова [3] та І. Є Чумаченко [4] зазначають, що ринок альтернативної енергетики залишається інвестиційно привабливим, однак у той же час слід усунути

недосконалості законодавства аби зробити його більш ефективним задля розвитку країни.

Дієве нормативне регулювання потрібно для зменшення негативних наслідків великомасштабного виробництва, а також для забезпечення використання найбільш економічних та найбільш енергетичних технологій перетворення енергії [5].

Професор І. І. Каракаш зазначає, що енергетика є одним з основних забруднювачів навколишнього природного середовища. Необхідний міждисциплінарний та міжгалузевий підхід до регулювання біоенергетики, що безпосередньо впливають на регулювання природних ресурсів та соціально-економічний розвиток не тільки нашої країни, а й в усьому світі. [6, с. 185].

Законодавчі та політичні ініціативи часто поєднуються в регулюванні цього нового сектору. Останніми роками деякі країни вирішили створити нормативну базу щодо біоенергетики або біопалива шляхом прийняття законодавства, що стосується цього питання. В інших випадках уряди висловлювали свою прихильність пропаганді біоенергетики формулюючи політику, яка не є юридично обов'язковою, але покликана доповнити існуюче національне законодавство. Слід також зазначити, що національна політика та законодавчі положення, як правило, стосуються біопалива першого покоління, яке зараз використовується у комерційних цілях і не стосується технологій другого покоління [5, с. 3-4].

Основоположним нормативним правовим актом у цій сфері є The European Green Deal - це карта ключових політик та заходів щодо боротьби зі зміною клімату. Метою є досягнення кліматичної нейтральності, що означає відсутність чистого викиду парникових газів у 2050 р., та роз'єднання економічного зростання від використання викопних енергетичних ресурсів. Біоенергетика як частина нової, сучасної

біоекономіки, що формується, може внести важливий внесок у досягнення цієї мети.

Г. І. Шматько наголошує, що вчасна та поступова адаптація та досягнення важливих для України домовленостей з ЄС є тим позитивним поміркованим шляхом, який приведе до розвитку альтернативної енергетики та реалізації власного «зеленого курсу» [7].

European Green Deal Call - на підтримку Green Deal мобілізуватиме дослідження та інновації для сприяння справедливому та стійкому суспільному переходу до використання альтернативних джерел енергії та використанні біомаси [8].

Вчені Х. А. Григор'єва та Т. Є. Харитонова пропонують ввести Green Deal Україна, що значною мірою відбиватиме прагнення до екологізації та закріпить національні інтереси, можливості, проблеми та стартові умови, з урахуванням європейських правових механізмів та організаційно-інституційних рішень у цій сфері [9; 10].

Що стосується національного законодавства у сфері біоенергетики, то його складають: Закон України "Про ринок електричної енергії", Закон України "Про електроенергетику", Закон України "Про альтернативні джерела енергії", Закон України "Про альтернативні види палива", Закон України "Про засади функціонування ринку електричної енергії України", Закон України "Про енергозбереження", Закон України "Про архітектурну діяльність", Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності", Податковий Кодекс України, Митний Кодекс України та інші.

Однак перелічені акти не показують повну картину регулювання біоенергетики в Україні та потребують додаткового доопрацювання та внесення змін до деяких законів, які б регулювали положення щодо переробки сировини на біопаливо, щоб експортувати більш дорогий продукт, що матиме не тільки позитивні екологічні наслідки, а й економічні, соціальні в цілому.

У зв'язку з вищезазначеним, неопосередковане споживання біопалива підтримується державою через правові механізми звільнення від ввізних мит та ПДВ для постачання машин та обладнання, що працюють на біопаливі [11, с. 18]. Також Митний кодекс України передбачає звільнення від оподаткування митом ввезення технічних та транспортних засобів, включаючи самохідні сільськогосподарські машини, що працюють на біопаливі та класифікуються за кодами згідно з УКТ ВЕД зовнішньоекономічної діяльності, визначеними статтею 7 Закону України "Про альтернативні види палива", якщо такі товари не виробляються в Україні [12]. Обмежена державна підтримка безпосереднього використання біопалива відображається в повільному розвитку таких відносин.

Це дозволить забезпечити економіку паливом, не залежати від коливання цін на паливно-мастильні матеріали, заощадити значні кошти, відмовившись від закупівлі дизельного палива. У той самий час світова практика показує приклади цілеспрямованої державної політики та ефективного юридичного регулювання у цій галузі, що дає значні результати.

Іншим питанням, щодо якого виникають багато дискусій з боку науковців, це питання з приводу визначення правового режиму біомаси, оскільки вона має особливості, які дозволяють відносити її до сільськогосподарської продукції та говорити про наявність аграрних біоенергетичних відносин.

Одним із можливих шляхів розвитку біоенергетики на теренах України є налагодження переробки біомаси у формі дочірніх підприємств та сільськогосподарських кооперативів, що дає зовсім інші можливості та відкриває великі перспективи. Тому виникає цілком нагальне питання використання юридичної форми переробного кооперативу для здійснення діяльності з виробництва біопалива.

Якщо заглибитись у визначення сільськогосподарських переробних кооперативів, передбаченого Законом України "Про сільськогосподарську кооперацію", законодавець звертає увагу на створенні нового кінцевого продукту, перелік можливих сортів якого не вичерпується. Тому виходячи із цього визначення можна зробити висновок, що сільськогосподарські кооперативи можуть бути виробниками біопалива різних типів, що є результатом переробки сільськогосподарської сировини, що належить членам таких кооперативів [13, с. 144].

У 2019 р. механізм стимулювання виробництва альтернативної енергетики зазнав суттєвих змін, однак, незважаючи на ці нововведення, механізм стимулювання виробництва електричної енергії зокрема із біомаси не наблизився до моделі, націленої на забезпечення сталого розвитку цієї сфери. Прагнучи запровадити конкурентні умови цього виробництва, законодавець обмежив коло суб'єктів господарювання, які мають право на продаж альтернативної енергії за «зеленим» тарифом.

Модернізація правового регулювання виробництва і використання біомаси на засадах сталого розвитку головним стимулом поки що залишається «зелений» тариф. Проте він не залежить від будь-яких характеристик сталості виробництва самої біомаси (відповідно, й біопалива) та є «зеленим» лише номінально [14, с. 54].

Висновки. Тому, аналізуючи ситуацію що склалася на даний момент, можна зробити висновок, що оцінене законодавство України загалом погано охоплює найбільш загальні аспекти стійкості та потребує доопрацювання, оскільки відсутність належного управління може негативно відзначитися на діловій репутації країни як виробника альтернативної енергетики. Враховуючи це біоенергетика може мати як позитивні, так і негативні ефекти – це означає, що розгортання біоенергетики має потребувати збалансування низки екологічних, соціальних та економічних цілей.

Варто підтримати пропозицію Х. А. Григор'євої про доцільність прийняття Закону України. "Про виробництво та продаж біопалива", який би був зводом правил з урахуванням специфіки даних відносин, оскільки біопалива більшою мірою регулюється аграрним законодавством як сільськогосподарська діяльність, і це забезпечує таке правове регулювання з відповідною специфікою. А також доповнити Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" додаючи до нього агрозахисні положення про сільськогосподарські переробні кооперативи. Слід пам'ятати, що розвиток сектору біоенергетики в Україні повинен вестись послідовно та обґрунтовано, враховуючи можливий вплив на національну економіку та навколишнє середовище.

Дослідження здійснене у рамках виконання проєкту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 83/02.2020 від 29.10.2020 року)

Література

1. Рибнікова Е. Ю. Господарсько-правове стимулювання використання відновлюваних джерел енергії в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.04. Одеса, 2018. 46 с.
2. Караханян К.М. Тенденції розвитку законодавства в сфері альтернативної енергетики в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2020. No 4.
3. Платонова Є. О. Етапи розвитку законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. No 8.
4. Чумаченко І. Є. Програми стимулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: правові проблеми та перспектив

5. Recent trends in the law and policy of bioenergy production, promotion and use. URL: <http://www.fao.org/3/bb101e/bb101e.pdf>. С. 3-4 (дата звернення: 23.05.2021 року).
6. Екологічне право України : курс лекцій / за ред. д-ра юрид. наук, проф. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ» ОЮА» Каракаша І. І. Одеса, 2020. 321 с.
7. Шматько Г.І. Green Deal та Україна: правові перспективи у сфері альтернативної енергетики. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки"*. 2021. № 2. С. 26-32. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-2-6956>
8. Bioenergy Policy and Legislation. URL: <https://www.etipbioenergy.eu/markets-policies/biofuels-policy-legislation>.(дата звернення: 23.05.2021 року)
9. Григор'єва Х. А. Green Deal та Україна: роздуми про правові перспективи. *Екологічне право*. 2021. №1.
10. Харитоновна Т. Є., Григор'єва Х. А. Доктрина правового регулювання альтернативної енергетики в Україні: сучасні тенденції розвитку. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 3 (31). С. 237-245.
11. Hodovaniuk A., Hryhorieva K., Platonova Y., Stepska O., Chumachenko I. *State support of bioenergy in Ukraine: legal problems*. Amazonia Investiga. 2020. № 9(25). С. 18.
12. Про альтернативні види палива (Закон України). № 1391-VI. 2009. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>
13. Григор'єва Х. А. Переробна кооперація в сільському господарстві України: правове регулювання організації та діяльності. Одеса: Юридична література. 2015. С. 144.
14. Trehub O.A. Modernization of legal regulation of biomass production and use based on sustainable development. *Economics and law. Series "Law"*:

Problems of Land, Environmental and Natural Resources Law. 2019. № 3(54). P. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.03.049>

References

1. Rybnikova E. Ju. Ghospodarsjko-pravove stymuljuvannja vykorystannja vidnovljувanykh dzherel energhiji v Ukrajinі: avto-ref. dys. ... kand. juryd. nauk 12.00.04. Odesa, 2018. 46 s.
2. Karakhanjan K.M. Tendenciji rozvytku zakonodavstva v sferi aljternatyvnoji energhetyky v Ukrajinі. *Juris Europensis Scientia*. 2020. No 4.
3. Platonova Je. O. Etapy rozvytku zakonodavstva u sferi vykorystannja aljternatyvnykh dzherel energhiji v Ukrajinі. *Jurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*. 2020. No 8.
4. Chumachenko I. Je. Prohramy stymuljuvannja rozvytku aljternatyvnoji energhetyky v Ukrajinі: pravovi problemy ta perspektyv
5. Recent trends in the law and policy of bioenergy production, promotion and use. URL: <http://www.fao.org/3/bb101e/bb101e.pdf>. S. 3-4 (data zvernennja: 23.05.2021 roku).
6. *Ekologhichne pravo Ukrajinі : kurs lekcij / za red. d-ra juryd. nauk, prof. kafedry aghrarnogho, zemeljnogho ta ekologhichnogho prava NU» OJuA» Karakasha I. I. Odesa, 2020. 321 s.*
7. Shmatjko Gh.I. Green Deal ta Ukrajinа: pravovi perspektyvy u sferi aljternatyvnoji energhetyky. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka"*. Serija: "Jurydychni nauky". 2021. # 2. S. 26-32. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-2-6956>
8. Bioenergy Policy and Legislation. URL: <https://www.etipbioenergy.eu/markets-policies/biofuels-policy-legislation>.(data zvernennja: 23.05.2021 roku)

9. Ghryghor'jeva Kh. A. Green Deal ta Ukraïna: rozdumy pro pravovi perspektyvy. Ekologhichne pravo. 2021. #1.
10. Kharytonova T. Je., Ghryghor'jeva Kh. A. Doktryna pravovogho reghuljuvannja aljternatyvnoji energhetyky v Ukraïni: suchasni tendenciji rozvytku. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2020. # 3 (31). S. 237-245.
11. Hodovaniuk A., Hryhorieva K., Platonova Y., Stepska O., Chumachenko I. State support of bioenergy in Ukraine: legal problems. Amazonia Investiga. 2020. # 9(25). S. 18.
12. Pro aljternatyvni vydy palyva (Zakon Ukraïny). # 1391-VI. 2009. Vylucheno z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>
13. Ghryghor'jeva Kh. A. Pererobna kooperacija v siljsjkomu ghospodarstvi Ukraïny: pravove reghuljuvannja orghanizaciji ta dijajlnosti. Odesa: Jurydychna literatura. 2015. S. 144.
14. Trehub O.A. Modernization of legal regulation of biomass production and use based on sustainable development. Economics and law. Series "Law": Problems of Land, Environmental and Natural Resources Law. 2019. # 3(54). P. 49-57. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.03.049>